

Zaman Gazetesi

05/06/2012

Herkül Millas

Bir önceki yazımda sanat kavramının insan yapısı olduğunu anlatmaya çalıştım. Bir sanat yapıtı, örneğin bir ağaç gibi, bizden bağımsız olabilecek bir "şey" değildir.

İnsanlar bir yapıtı sanat saymazsa sanat değildir; sanat sayarsa, en azından birileri için öyledir. Bu yüzden neyin sanat olduğu (veya olmadığı) konusunda anlaşma sağlamak güç oluyor. Birinin hayran kaldığı bir heykele başkasının ucube demesi bundan dolayıdır. Başbakan'ın bir ara "sanat konusunda konuşmak için sanat akademisi bitirmek mi gerekiyor?" mealindeki sözü bunu çok güzel ifade etti. Sanat konusunda herkes konuşabilir. Bu konuda sorun yoktur. Sorun, kimin görüşü ve hangi mekanizmalarla toplum içinde egemen olacağı veya olamayacağıdır.

Son yüzyıllardaki "sanat nedir, nasıl olmalıdır?" çatışmalarının berisinde güç mücadeleleri gizli. Aslında bu kavgalar o kadar gizli de sayılmaz. Yakın tarihte her yeni iktidarın veya yükselmeye geçen güçlerin aynı zamanda kendi sanatlarını ve sanat anlayışlarını öne çıkardığını hep gördük. Bu her zaman bilinçli bir kararla da yapılmayabilir, ama tarihte gördüğümüz hep budur: birileri güçlerini kanıtlamaya çalışır. En masum sayılabilecek olan klasik/romantik, sembolik/realist, servet-i fûnun/genç kalemler vb. tartışmaları ve çatışmaları bunu öğretici bir biçimde bize gösterir. Taraflar kendi kimlik ve varlıklarını kanıtlamaya ve güçlerini pekiştirmeye çalışırken, yaptıklarını "gerçeği arıyoruz" söylemiyle yaptılar. Çatışmanın bir bölümü "sanat nedir?" sorusu ekseninde yapıldı: senin yaptığın değil, benim yaptığım sanattır, dediler.

Tabii sanat kavramının insandan insana değiştiği, yani sanatın göreceli bir "şey" olduğu söylenmedi. Ayrıca bizler de, yani biz insanlar da, göreceliği pek sineye çekemeyiz; göreceli olan yani "durmadan değişen gerçekler" bizi rahatsız eder. Biz sağlam, sabit, devinmeyen ezeli gerçekler ararız; bulur gibi olur veya bunları bulduğumuza kendimizi inandırır rahat ederiz. Sanat denen eylemlerin insandan insana değişebileceğini kabullenmemiz ayrıca bu yüzden de kolay olmuyor.

Eğer burada yazılanların doğruluk derecesi büyük oranda geçerliyse, "muhafazakâr sanat olur mu?" tartışması da açıklık kazanabilir. Toplumun bir kesimi belli bir etkinliği muhafazakâr sanat olarak algılıyor ve ona öyle diyorsa, doğal olarak o insanlar için böyle bir sanat vardır. Ama başka birileri de o etkinliğe sanat demeyebilir. Çok-kültürlü, hoşgörülü, demokrat olan ve otoriter olmayan bir toplumda bu konu böylece kapanabilirdi: Her taraf kendi sanatının zevkini çıkarırdı. Ama tarih boyunca başka bir seyri izledik: Egemen güçlerin, bir kesim sanatı görmezlikten gelir, köstekler, hatta yasaklar, kendi sanat anlayışlarını topluma empoze ettiklerini ve bazen de sonunda bu sanatı benimsettiklerini gördük. Özellikle merkezi eğitim sistemleri sanat konusunda "temel yapıtlar" (canon) oluşturarak belli sanat anlayışlarını yeni nesillere ve toplumlara kabul ettirmeye çalışmıştır ve hâlâ da çalışmaktadır. Ve bunu yaparken "karşı" oldukları sanatı da hor görmeyi vazife bilirler.

İŞİN İÇİNE 'GÜÇ' GİRMEDİĞİNDE TARTIŞMAK GÜZEL

"Muhafazakâr sanat" tartışmalarına bu çerçevede anlam verebiliyorum. Bugüne kadar tanınmamış veya gereği kadar öne çıkarılmamış "sanatlara" ve "sanatçılara" sahip çıkılıyor, "biz de varız" deniliyor. Kendini güçlü hisseden ama sanat alanında haksızlığa uğradığını gören kimseler, kendi sanat anlayışlarını gündeme getirmeyi mağduriyetten çıkma yolunda bir adım saymaktadırlar. Karşılarında ise kurumlaşmış ve eski güç dengelerinin mirasını taşıyan "otorite" denebilecek odaklar bulunmakta. Bunlar tanınmış aydınlar veya akademisyenler, sanat akademileri, sanat dergileri, tanınmış (ve egemen güçlerin) sanatçıları olabilir. Muhafazakâr güçler de bunların karşısına sözcülerini çıkarma gereğini hissederler. Bunu yapmak bundan on yıl kadar önce kolay değildi; bugün ortam daha uygundur.

Ancak bu güç mücadelesi yalnız var olma kavgası olarak değil yok etme girişimine de dönüşebiliyor. Zaman zaman çirkindir, saygısızlıktır, zararlıdır, geleneklerimize karşıdır gibi gerekçelerle "karşı tarafın" sahip çıktığı sanat yapıtlarına saldırılması, yasaklanması veya en azından sorunlarla karşı karşıya bırakılması bu güç yarışının belirtileridir. Bir heykelin yıktırılmasının sembolik anlamı budur; gücün kimin eline geçtiğini göstermiştir. Aslında daha hoşgörülü, farklı anlayışlara açık sanat arayışlarına, çeşitliliğine ve zenginliğine gitmek yerine yüzyıllardan beri gördüğümüz uygulamalara başvurulması aslında şaşkıncı değildir; ama üzücüdür. Haklı olarak güneşin altında kendine bir yer arayan bir sanatçının başka bir sanatçıyı ezmesi bir tarihî gerçeklik olarak kabul edilebilir mi? Ben bu yaklaşımın karşısında tarafsız bir gözlemci olamıyorum, acı bir ironi görüyorum – belki de kendi sanat anlayışına karşı bir tehdit algılıyorum.

Toplum içinde siyasal ve kültürel olarak güçlü olan genellikle bu kavgada galip çıkar ve sanat

anlayışını da topluma veya en azından çoğunluğa kabul ettirir. Bu kabule kimi zaman zorlama denemez; yeni anlayışlar güç dengelerinin tabii sonucu olarak içselleştirilmiş görüşlere dönüşebilir. Egemen hava otoriterse güçlü kesim kültür alanında hegemonyasını baskı ile kurar. Bu arada bazı kesimler azınlıkta kalarak kendi "sanatlarını" sürdürmeye çalışır. Yani Cumhuriyet döneminin ilk yıllarının gördüğümüz durumun ayna karşıtı bugün yaşanabilir. Yeni bir değişikliğe kadar.

Kısacası "muhafazakâr sanat", varlığına inananlar olduğu oranda var olacaktır. Ancak olayın iki boyutuna dikkati çekmek gerekir. Bu "sanat" güç mücadelesinin sembolüne dönüşmemesinde büyük yarar vardır; sanat bu biçimde algılanırsa toplumsal uyum yara alır. Artık kavga yalnız sanatın aleyhine çalışmaz, otoriter anlayış toplum içinde yeniden yaratır: bastırılmış bir sanat anlayışını desteklemeye kalkışanlar yeniden baskılar yaratırlar. İkincisi, sanatın bir de uluslararası alandaki kabulü veya reddi söz konusudur. Türkiye içindeki "muhafazakâr sanat" olabilir ama bu sanatın dünya içinde kabul görmesi farklı bir olaydır. Dünya çapında kabul görmeyen bir sanat tabii ki yerel düzeyde yine sanattır ama sanatçı, uluslararası alanın dışında kalacaktır. Bu yolu seçmek veya seçmemek de kişisel bir tercih ve haktır. Dünya "normlarını" tutturamayan sanat maalesef sanat otoriteleri tarafından dışlanacaktır. Her halükârda, maalesef, kültür alanında da güç dengelerinin var olduğu bir dünyada yaşıyoruz.